

*Η μεταγλωσσική ορολογία των παιδαγωγικών
γραμματικών της νέας ελληνικής γλώσσας:
πιθανές στρεβλώσεις και προτάσεις αναθεώρησης*

Θανάσης Μιχάλης

Αναπληρωτής καθηγητής Παι.Τ.Δευ.Ε, ΕΚΠΑ

Θέμα της εισήγησης

Αφορμή της εισήγησης

2022: Δημοσίευση νέων προγραμμάτων σπουδών της νεοελληνικής γλώσσας του γυμνασίου

2026: επικείμενη δημοσίευση νέων διδακτικών εγχειριδίων

Στόχος της εισήγησης

Αξιολόγηση της ορολογίας της ισχύουσας σχολικής γραμματικής στο *συντακτικό επίπεδο*
(συγκεκριμένα: στο δομικό σύστημα της *ονοματικής φράσης*)

Επικοινωνιακές ορίζουσες και γλωσσικές λειτουργίες

πομπός	δέκτης	κώδικας	κανάλι	περικείμενο	μήνυμα
βουλητική	βιωματική	ποιητική	φατική	αναφορική	μεταγλωσσική

Μεταγλωσσική λειτουργία

Κριτήρια επιλογής / αξιολόγησης ορολογίας παιδαγωγικών γραμματικών

ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΑ

εγκυρότητα
περιγραφική επάρκεια
οριοθέτηση

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ

απλότητα
σαφήνεια, διαύγεια, διαφάνεια
οικειότητα
συνάφεια

Αντικείμενο ή συμπλήρωμα;

α) Τα μονόπτωτα ρήματα έχουν αντικείμενο συνήθως σε αιτιατική πτώση, π.χ. Μια διμοιρία στρατιωτών κατασκεύασε τη **γέφυρα**. Δεν επεδίωκε ποτέ **αξιώματα**. Σπανιότερα έχουν αντικείμενο σε γενική πτώση, π.χ. Οι ενέργειες αυτές άπτονται των **δικαιωμάτων** του. Της μιλούσε όλη μέρα για το ταξίδι του.

- Άμεσο σε αιτιατική και έμμεσο σε γενική, π.χ. Έδωσε του **Γιάννη** ένα **βιβλίο**. Δε μου γνώρισε ακόμη τους **γονείς** του.
- Άμεσο και έμμεσο σε αιτιατική, π.χ. Ο κ. Παλατίδης μάθαινε τους **φοιτητές** του **παλαιογραφία**.

να λειτουργεί ως αντικείμενο του ρήματος και ονομάζεται εμπρόθετο αντικείμενο, π.χ. Ζήτησε **από τον Γιώργο** δέκα ευρώ (του ζήτησε). Γέμισε το σπίτι **με λουλούδια** (γέμισε το σπίτι λουλούδια).

Αντικείμενο ή συμπλήρωμα;

Ικανοποιούνται τα κριτήρια της οριοθέτησης, της διαφάνειας και της εγκυρότητας;

γ) Κατά κανόνα όμως τα επιρρηματικά προσδιορίζουν:

• **Επιρρήματα**, π.χ. Έφτασε εύκολα **πολύ ψηλά**.

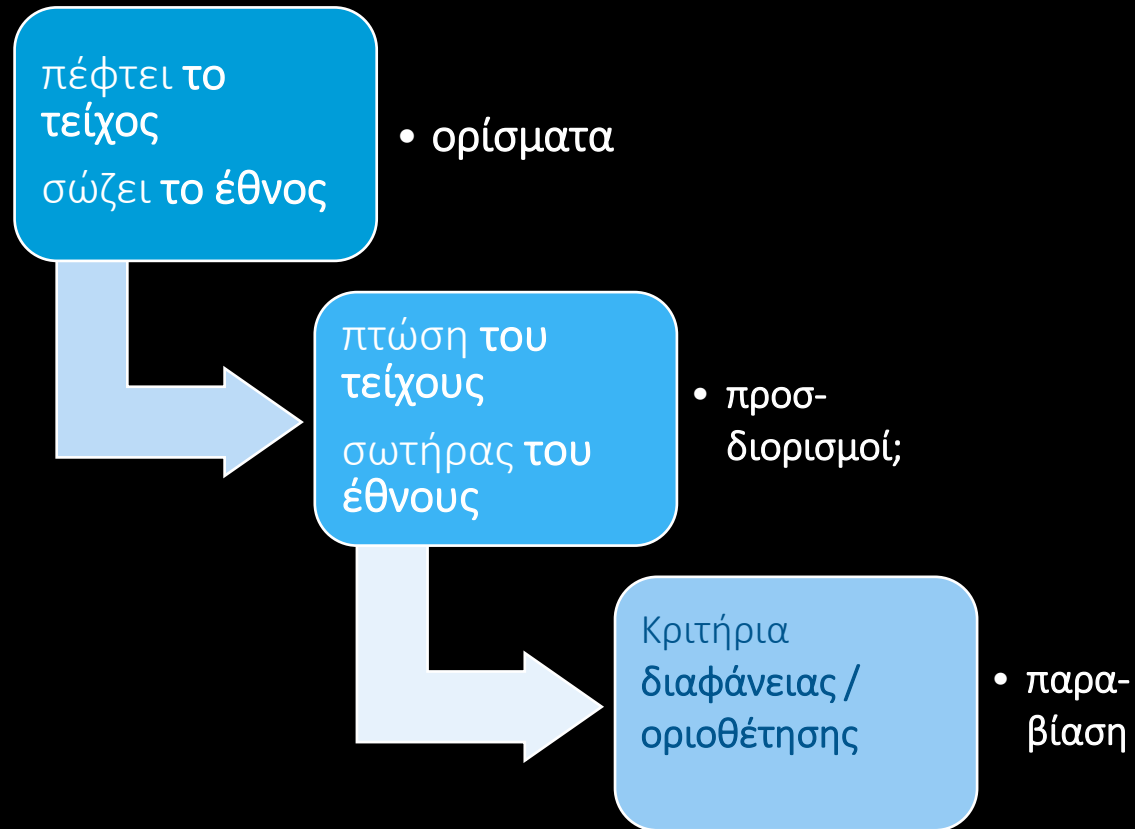
β) Με επιρρηματικές φράσεις. Σ' αυτές περιλαμβάνονται: i) οι συνδυασμοί επιρρήματος με άλλα επιρρήματα, π.χ. Στις διακοπές πέρασε **πολύ καλά**, ii) οι συνδυασμοί επιρρήματος με ασθενή προσωπική αντωνυμία, όπου το επίρρημα λειτουργεί ως πρόθεση, π.χ. Ξαφνικά την είδε **απέναντί του**.

γ) Με ονοματικές φράσεις. Σ' αυτές περιλαμβάνονται: i) οι ονοματικές φράσεις χωρίς άρθρο, π.χ. **Χρόνια** περίμενε τον πατέρα του, ii) οι ονοματικές φράσεις με άρθρο, π.χ. **Τη μέρα** δεν μπορεί να κοιμηθεί, iii) ονοματικές φράσεις με διπλό όνομα, π.χ. Πήγανε **τοίχο τοίχο**.

Συμπλήρωμα Ρήματος (κεφαλής ΡΦ)

Ετερόπρωτοι ονομαστικοί προσδιορισμοί; ή μήπως συμπληρώματα;

- Γενική υποκειμενική (σχέση υποκειμένου), π.χ. Η πτώση του τείχους.
- Γενική αντικειμενική (σχέση αντικειμένου), π.χ. Ο σωτήρας του έθνους.

Ετερόπρωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί; ή μήπως συμπληρώματα;

- Γενική κτητική (σχέση κτήσης), π.χ. Τα σπίρτα της Φρόσως.
- Γενική ιδιότητας (προσδίδει ιδιότητες στο ουσιαστικό που προσδιορίζεται), π.χ. Παντελόνι της μόδας.
- Γενική περιεχομένου (δηλώνει αυτό που περιέχει το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό), π.χ. Τσουβάλι τσιμέντου.
- Γενική διαιρετική (εκφράζει σύνολο μέρος του οποίου δηλώνει το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό), π.χ. Κορυφή του βουνού.
- Γενική της αιτίας (σχέση αιτίας), π.χ. Η χαρά της νίκης.
- Γενική του σκοπού (σχέση σκοπού), π.χ. Παπούτσια χορού.
- Γενική καταγωγής (σχέση καταγωγής ή συγγένειας), π.χ. Η κόρη του Περικλή.
- Γενική δημιουργού (σχέση δημιουργού), π.χ. Η Ιστορία του Θουκυδίδη.
- Γενική τόπου (σχέση τοπική), π.χ. Η συνθήκη της Λωζάνης.
- Γενική χρόνου (σχέση χρονική), π.χ. Τεχνοτροπία της Αναγέννησης.

πατρικό σπίτι

βουνίσια κορυφή

χορευτική φόρμα / περιβολή
θουκυδίδειος ιστορία
αναγεννησιακή τεχνοτροπία

περιοριστικοί / μη περιοριστικοί
προσδιορισμοί ΟΦ

Ομοιόπλωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί

ii) **Κατηγορηματικοί προσδιορισμοί:** είναι οι προσδιορισμοί που προσδίδουν στα ουσιαστικά μια παροδική ιδιότητα, π.χ. *Η μητέρα του αγριεμένη μπήκε στο δωμάτιό του.* Ως κατηγορηματικοί προσδιορισμοί χρησιμοποιούνται συνήθως τα επίθετα: *όλος, ολόκληρος, ακέραιος, μισός, μόνος, διπλός, μόνος, μοναχός* κ.ά.

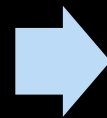
Όταν το κατηγορούμενο εκφράζει κάποια επιρρηματική σχέση, ονομάζεται *επιρρηματικό κατηγορούμενο*. Αυτό συμβαίνει ιδίως, όταν στην πρόταση έχουμε ρήμα που δηλώνει κίνηση, π.χ. *Η Νίνα ήρθε πρώτη. Ο Παύλος ταξίδευε μοναχός του.*

σα της Ηπείρου. Στη θέση του ουσιαστικού μπορεί να έχουμε για παράθεση ένα επίθετο ή και μια ολόκληρη πρόταση, π.χ. *Βγήκε από το σπίτι του, πανύψηλο και επιβλητικό σαν πύργος.* Η παράθεση συ-

παραβίαση
κριτηρίων
απλότητας,
διαφάνειας,
οριοθέτησης

εννοούμενος
τύπος συνδετικού
ρήματος

(Όντας) κατάκωπος
ο Γιάννης, έπεσε στο
κρεβάτι του

Ομοιόπρωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί

α) Η παράθεση προσδιορίζει ένα ουσιαστικό και του προσδίδει ένα χαρακτηριστικό που το ξεχωρίζει από άλλα όμοια, π.χ. *Συχνά μιλάει για τη Σοφία, **την αδελφή του***. Η παράθεση συμφωνεί πάντοτε ως προς την πτώση με το ουσιαστικό που προσδιορίζει, π.χ. *Έζησε πολλά χρόνια στα Ιωάννινα, **την πρωτεύουσα της Ηπείρου***. Στη θέση του ουσιαστικού μπορεί να έχουμε για παράθεση ένα επίθετο ή και μια ολό-

β) Η επεξήγηση προσδιορίζει ένα ουσιαστικό και το επεξηγεί κάνοντας πιο συγκεκριμένη μια γενικότερη και αόριστη έννοια, π.χ. *Του πρόσφερε ένα καταπληκτικό δώρο, **ένα αυτοκίνητο***. Πριν από την επεξήγηση μπορεί να προταχθεί το δηλαδή, π.χ. *Του πρόσφερε ένα καταπληκτικό δώρο, **δηλαδή ένα αυτοκίνητο***. Η επεξήγηση, όπως και η παράθεση, συμφωνεί πάντοτε ως προς την πτώση με το ουσιαστικό που προσδιορίζει, π.χ. *Μια ήταν η δύναμή του, **το πείσμα του***. Η επεξήγηση, όπως και η παράθεση, συχνά συνοδεύεται και από ένα επίθετο ή μια γενική, π.χ. *Όλοι οι ποδοσφαιριστές **μία σκέψη** έχουν στον νου, **τη νίκη της ομάδας τους***. Η επεξήγηση μπορεί να προσδιορίζει και άλλο μέρος του λόγου εκτός

Τι συνιστά η παράθεση; συντακτική σχέση μεταξύ ΟΦ

Τι δηλώνει η επεξήγηση; λειτουργία

Ομοιόπρωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί

προσδιορισμός ΟΦ / Παράθεση	δήλωση ιδιότητας	περιοριστικός	<i>Μιλάει για τη Σοφία την αδελφή του, όχι την ξαδέλφη του</i>
	δήλωση επεξήγησης	περιοριστικός	<i>Το νοσοκομείο Σισμανόγλειο εφημερεύει...</i>

Συμπεράσματα

Σε κάποιες περιπτώσεις η ορολογία των παιδαγωγικών γραμματικών δημιουργεί συγχύσεις, ερωτηματικά, προβληματισμούς

Παραβιάζονται κυρίως τα κριτήρια της διαφάνειας / διαύγειας συγκεκριμένων όρων, όπως και αυτά της οριοθέτησης, της εγκυρότητας

Κρίθηκε σκόπιμη η πρόταση νέας ορολογίας, ώστε να αναθερμανθεί η σχετική συζήτηση και ο αντίστοιχος προβληματισμός

Σας ευχαριστώ θερμότετα για την προσοχή σας!